

Magtanvendelse i folkeskolen

– et inspirationshæfte

Udgiver

Center for Ligebehandling af Handicappede
og Børnerådet
med støtte fra Undervisningsministeriet

Redaktion

Christine Bendixen
Ane Esbensen
Lene Maj Pedersen
Lene Hansen
Søren G. Hansen
Lis Pøhler

Layout

Christine Bendixen

Tegning

Niels Poulsen

Foto

Christine Bendixen

Tekst

Hvor intet andet er nævnt:
Journalist Birgitte Rask Sønderborg

Hæftet fås også på bånd og diskette og ligger
desuden på www.clh.dk og www.brd.dk

Hæftet kan frit citeres med tydelig
kildeangivelse

September 2005

Oplag: 2.500

Tryk: Scanprint

ISBN 87-91223-81-4

Magtanvendelse i folkeskolen

– et inspirationshæfte

Magtanvendelse i folkeskolen

– et inspirationshæfte

Indhold

Forord

side 9

– Af Klaus Wilmann, formand for Børnerådet, og Ester Larsen, bestyrelsesformand for Center for Ligebehandling af Handicappede.

En magtanvendelse der gav dømminger

side 11

– Johan Rosenring, leder af skoleafdelingen på Fredericiaskolen, skriver på baggrund af „Tape-sagen“ om skolens arbejde med via dialog at mindske brugen af magt.

Kravene skal passe til barnet

side 13

– Bo Hejlskov Jørgensen, psykolog og faglig medarbejder på Videnscenter for Autisme, lægger op til diskussion af, hvad man kan betegne som magtanvendelse ud fra en psykologisk og pædagogisk synsvinkel.

Vi skal være åbne om problemer og konflikter

side 17

– Lone Beyer, skoleinspektør ved Frejaskolen i København, forklarer, hvordan man kan gribe magtanvendelse an i skolernes hverdag, og hvordan de på Frejaskolen konkret arbejder med at synliggøre og tale om magtanvendelse.

Loven sætter rammerne for magtanvendelse

side 25

– Jørn Vestergaard, lic.jur. og docent ved Københavns Universitet, redegør for, hvilke rammer lovgivningen sætter for brug af magt.

Vi har fra flere skoler modtaget materiale, der beskriver, hvordan disse skoler i praksis arbejder med magtanvendelse og konflikter på skolerne. Dette materiale kan anvendes som inspiration for andre skoler. Af pladshensyn har vi valgt at lægge dem på www.clh.dk og www.brd.dk, hvor de samlede oplæg, dias etc. fra seminaret også ligger. Hvis der er flere skoler, som har materiale, andre kan have glæde af, vil vi gerne lægge det på hjemmesiderne.

Forord

I efteråret 2004 undersøgte Center for Ligebehandling af Handicappede (CLH) og Børnerådet, hvordan det står til med magtanvendelse på landets specialsoler og i folkeskolens centerklasser. Undersøgelsen viste, at en stor del af undersøgelsens deltagere ofte står i situationer, hvor der bruges magt. Men undersøgelsen viste også, at begrebet „magt“ er svært at definere – hvad nogle vil betegne som magtanvendelse, opfattes ikke sådan af andre. CLH og Børnerådet konkluderede derfor, at der var behov for at få startet en dialog, der kunne sætte fokus på problemstillingen.

Med støtte fra Undervisningsministeriet holdt vi i foråret 2005 to (parallelle) seminarer om magtanvendelse i folkeskolen med fokus på skoler, der giver vidtgående specialundervisning. På seminarerne deltog i alt ca. 280 pædagoger, lærere, skoleledere og andre, som med udgangspunkt i oplæg om magtanvendelse diskuterede forskellige problemstillinger omkring magtanvendelse i folkeskolen.

På seminaret havde vi besøg af undervisningsminister Bertel Haarder. Han var inviteret til at fortælle om, hvilke initiativer Undervisningsministeriet vil tage på baggrund af undersøgelsens resultater og anbefalinger. Ministeren pointerede, at det er vigtigt, at de enkelte skoler tager hånd om problemer med magt-

anvendelse og internt går i dialog om, hvordan man tackler situationer, hvor der er brugt magt. Det er ude på skolerne, der skal arbejdes med at udvikle undervisningsmetoder, der minimerer brugen af magt. Ifølge ministeren er det skolelederen, der skal sikre en åbenhed om magtanvendelse på skolen og sørge for, at der bliver fulgt op på situationer, hvor der er brugt magt. I den forbindelse lovede ministeren at se nærmere på, om det, som undersøgelsen anbefaler, er nødvendigt at følge op med centralt fastsatte indberettningsregler.

Ud over ministerens besøg var der inviteret flere forskellige oplægsholdere med det formål at belyse problemstillingen fra forskellige perspektiver.

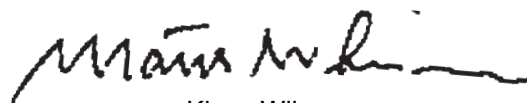
Dette hæfte er en opsamling på flere af seminarernes oplæg og skal ses som en inspiration til det videre arbejde med at begrænse og diskutere brug af magt i skolen.

Vi håber, hæftet kan give stof til eftertanke og nye idéer til at arbejde med de situationer, hvor der opstår behov for at bruge magt i undervisningen på landets skoler.

Vi vil gerne takke alle oplægsholdere, skoler og andre, der har deltaget i vores undersøgelse for deres tid, gode input til og perspektiver på problemstillingerne omkring magtanvendelse i folkeskolen.

Ester Larsen
Bestyrelsesformand for CLH

Klaus Wilmann
Formand for Børnerådet

En magtanvendelse der gav dønninger

*Af Johan Rosenring,
leder af skoleafdelingen på Fredericiaskolen*

På Fredericiaskolen, Vejle Amts specialskole for hørehæmmede børn, brugte et par lærere en dag under udførelsen af deres arbejde magt og satte tape over munden på en elev. Denne magtanvendelse udviklede sig til en sag, der blev omtalt i alle landets medier.

Lærerne blev i byretten og i landsretten frifundet for vold – hvilket ledelsen på Fredericiaskolen også havde ventet. De pågældende lærere fik en alvorlig påtale om, at tape ikke må bruges „pædagogisk“ på denne måde. Siden hen blev episoden og magtanvendelse diskuteret af fagfolk til møder og på konferencer over hele landet.

Sagen rystede Fredericiaskolen. Det er ikke morsomt, at man efter mange års seriøst arbejde med børn med funktionsnedsættelser lige pludselig ser sig selv anklaget og mistænkeliggjort i den brede offentlighed. En del medarbejdere på Fredericiaskolen følte sig på denne baggrund hængt negativt ud!

For mange lærere på Fredericiaskolen medførte forløbet samtidig en umiddelbar frygt for at gøre noget ulovligt eller forkert. En følelse, der var på vej til at udvikle sig til handlingslammelse og berøringsangst i forhold til vanskelige elever. Flere lærere talte om, at de var bange for at indberette magtanvendelser, for de var bange for at blive registrerede som dårlige lærere.

Arbejdet med magtanvendelse

Det første, vi derfor var nødt til at gøre efter den omtalte sag, var at sikre, at alle pædagogiske medarbejdere på skolen havde kendskab til det lovgivningsmæssige: Hvornår må man anvende magt? Hvad er en lovlig magtanvendelse? Hvilket „råderum“ har man?

Dernæst var vi nødt til at arbejde med angsten for registrering. Det var nødvendigt at fastslå, at en indberetning af en magtanvendelse er andet og mere end en formel registrering af en hændelse. Det er også en dokumentation af de problemfelter, man oplever i forbindelse med eleven. En dokumentation, der også kan have betydning i forhold til anvendelsen af ressourcerne.

En magtanvendelse kan være et udtryk for pædagogisk deroute og afmagt. Men det kan også være et udtryk for, at man klarer en vanskelig episode med en elev i affekt på en professionel og ordentlig måde. Uden at nogen kommer til skade.

En vigtig holdningsændring

Vi ville også gerne skabe en holdningsændring, så indberetningen af magtanvendelsen kan ses som et øjebliksbillede i den løbende proces, som de pædagogiske medarbejdere, de øvrige involverede omkring eleven og eleven indgår i med hinanden. Magtanvendelsen er en form for kulmination, men dét, der foregår før – og dét, der foregår efter – er mindst lige så vigtigt at fokusere på og reflektere over.

Fredericiaskolens indberetnings-skema vedrørende magtanvendelser bliver derfor indledt med ordene: „Indberetningen af en fysisk magtanvendelse skal – ud over at være en registrering – ses som et pædagogisk arbejdsredskab, der skal bruges til at evaluere magtanvendelsesforløbet, hvad der igangsatte magtanvendelsesepisoden, de involveredes muligheder og roller i episoden, og hvordan en lignende episode undgås en anden gang – med det formål at skabe en faglig pædagogisk udvikling, der åbner nye handlemuligheder i forhold til den involverede elev.“

Evaluering af magtanvendelsesforløbet

Oplevelsen af en magtanvendelse kan gøre et dybt indtryk på de involverede, både på eleven og læreren, på de, der ser på (andre børn og kolleger), og på de, der hører om det fra andre (pårørende og kolleger). Vi har derfor i vores retningslinjer pointeret, at der skal være en voksen, der tager vare på barnet/børnene umiddelbart efter indgrebet. Samtidig skal hjemmet underrettes om forløbet, og den involverede lærer skal have en evalueringssamtale med lederen, hvor forløbet gennemgås minutløst, og der tages vare på læreren.

Netop denne evalueringssamtale anser jeg for at være en vigtig nøgle til den nødvendige refleksion, der kan skabe den udvikling, der kan forhindre kommende magtanvendelser. Vi har udviklet derfor et arbejdsblad til disse samtaler. Arbejdsbladet sikrer, at vi kommer hele vejen rundt om episoden og berører situationen i klassen, elevens situation, lærerens situation og betydningen af den nuværende struktur, de fysiske rammer og de pædagogiske overvejelser i forhold til de forskellige faser af magtanvendelsesforløbet.

Det er i den forbindelse værd at huske på, at ansvaret for et godt forløb ikke er lærerens alene, men beror på et samarbejde mellem flere. Lærerens væ-

sentlige samarbejdspartnere er, nævnt i tilfældig rækkefølge, forældrene, skolepsykologen, skolens ledelse, lærerens teamkolleger, i visse tilfælde, forvaltningen og, hvis det er muligt, eleven selv. Tiden, hvor en lærer skal være „den ensomme stærke cowboy,“ er forbi!

Åbenhed og dialog

Al tabu og fortielse omkring magtanvendelsesprocessen er skadelig for den pædagogiske udvikling, for de involveredes muligheder for at klare vanskelige situationer og for elevens velfærd. Forudsætning for en god pædagogisk udvikling er, at der er et positivt arbejdsmiljø med åbenhed og tillid, således at der er plads til dialog, refleksion og selvrefleksion.

På Fredericiaskolen startede et stykke tape en proces, som i dag skærper os fagligt. Det er en proces, som, jeg forventer, bliver ved med at udvikle sig til gavn for os selv og vores elever.

I denne sammenhæng er det naturligt at takke Børnerådet og Center for Ligebehandling af Handicappede for at løfte emnet fra „Ekstrabladsniveau“ og op på et fagligt seriøst plan, hvor det nu får konstruktiv og positiv betydning for børn i hele landet.

Til sidst vil jeg nævne, at man er velkommen til at kontakte Fredericiaskolen, hvis man har spørgsmål til ovenstående – eller ønsker at høre mere om vores viden og erfaringer på området.

Kravene skal passe til barnet

Magtanvendelse kan undgås, hvis personalet behandler børnene på den rigtige måde, siger Bo Hejlskov Jørgensen, psykolog i Videnscenter for Autisme.

Rapporten om magtanvendelse i folkeskolen viser, at brugen af magt er udbredt og almindelig accepteret blandt ledere og lærere og ses som en konsekvens af læreres afmagt og som opdragelsesværktøj. I sit indlæg på seminariet tog psykolog Bo Hejlskov Jørgensen til genmæle mod den tendens.

Et andet syn på barnet

Bo Hejlskov Jørgensen er klar over, at magtanvendelse ikke kan undgås i den virkelige verden. „Men som udgangspunkt skal den aldrig accepteres som en nødvendighed. Det er en nødløsning på en fastkørt situation, som bagefter skal udredes, så man kan lære at forebygge en lignende situation. Det er vigtigt at have den indgang til det,“ siger han.

Samtidig understreger han, at ny viden om problemskabende adfærd hos mennesker med alvorlige funktionsnedsættelser gør det muligt at komme væk fra tidligere metoder, hvor man forsøgte at opdrage disse børn til at „opføre sig ordentligt“.

Dengang oplevedes problemet som en konsekvens af følelsesmæssige og tilknytningmæssige vanskeligheder. Børn med problemer af den karakter kunne forstyrre og skabe uro for at manipulere deres omgivelser eller opnå opmærksomhed fra omsorgspersoner.

Nu gælder et andet årsagssyn, hvor den problemskabende adfærd ses som et resultat af omgivelsernes manglende evne til at tilpasse kravene til de forudsætninger, som vedkommende har. Nu skal lærere og personale skabe de optimale forudsætninger, så problematisk adfærd undgås. „Vi ved jo i dag, at for høje krav til omstillingsevne, overblik, udholdenhed, tilpasningsevne og efterrettelighed kan udløse frustrationer. Hvis kravene mindskes og tilpasses det

”

Det hjælper, at vi har aftalt ikke at råbe af børnene.

Deltager på seminar om magtanvendelse

enkeltets barns forudsætninger, kan det frigøre energi til udvikling,“ siger Bo Hejlskov Jørgensen.

Men hvordan mindsker man fx kravene, hvis en gruppe skal af sted på en tur, og et af børnene pludselig ikke vil med ind i bussen?

Personalets skjulte motiver

Selv om det bremser planlægningen, og de andre børn gerne vil af sted, mener Bo Hejlskov Jørgensen ikke, at det berettiger personalet til at tage flertallets parti. „Når man har flyttet vedkommende med magt, kunne man bagefter spørge sig selv, om det er i alles interesse at lave den slags udflugter. Personalet må kunne tale om motiverne til at stille krav til den enkelte elev og bruger. Måske skulle man lade være med at tage på den slags ture, hvis det jævnligt skaber problemer.“

”

Hos os har vi en „bagdør“ – man skal tale om noget andet. Det er ligesom et kodeord for barnet. Vi taler med barnet om det inden og planlægger, hvilket tegn pædagogen og barnet kan give hinanden.

Deltager på seminar om magtanvendelse

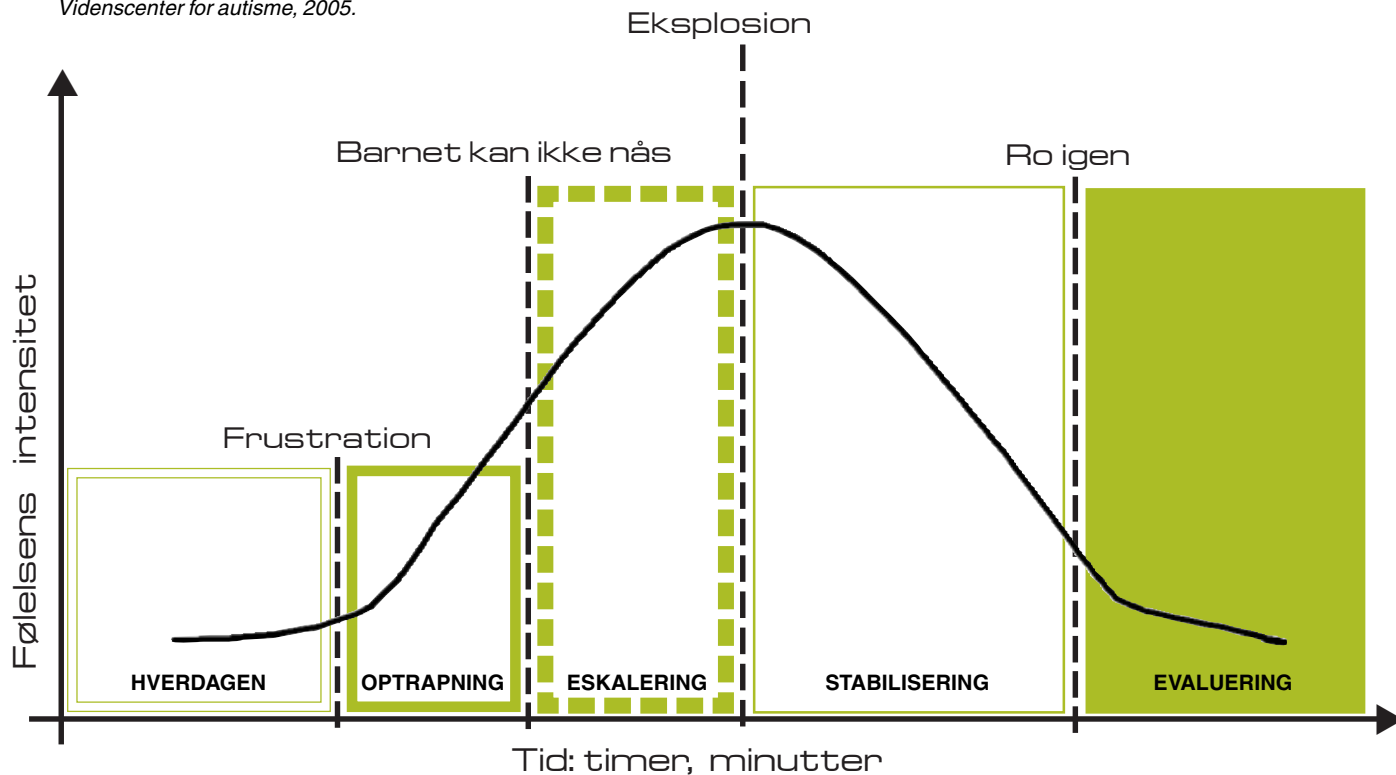
Bo Hejlskov Jørgensen accepterer ikke, at magt bruges for at opdrage, løse konflikter eller få kontrol over situationen. I stedet vender han problemstillingen om og spørger: „Hvornår er personalet ikke godt nok?“ Han svarer selv: „Det er det ikke, når eleven opfatter situationen som truende, prøver at stikke af, føler afmagt eller reagerer med apati eller frustration. Det kunne også være, når læreren oplever det som nødvendigt at markere sig fysisk.“

Hvis lærerne skal undgå, at det kommer så vidt, skal de droppe den såkaldte konsekvenspædagogik. „Den hører ikke hjemme hos børn med funktionsnedsættelser, for de forstår ikke, hvor lærerens opførsel og krav skal føre hen. Jeg kan acceptere, at magtanvendelse bruges for at beskytte barnet selv, andre børn eller personale. Men magtanvendelse må aldrig gå ud over det nødvendige for at stoppe overgrebet, eller sættes ind efter overgrebet,“ siger Bo Hejlskov Jørgensen.

Hav strategien klar

Men et er teori og gode intentioner. Et andet er praksis, hvor lærerne står med en gruppe, hvor en elev er gået i affekt. Her mener Bo Hejlskov Jørgensen,

Kilde: Philip Whittaker: *Problematisk adfærd og autisme*
Videnscenter for autisme, 2005.

man kan benytte forskellige strategier, alt efter hvor langt situationen har udviklet sig.

I første omgang er det vigtigt at undgå, at eleven kommer i affekt ved at forebygge. „For at forebygge affekt skal personalet lægge en hverdagsstrategi med struktur, ro, plads og kravtilpasning. Der skal også være forståelse for elevers opfattelse af verden og forståelse for, hvorfor de reagerer, handler og mener, som de gør. Det handler om udvikling af faglig indsigt i de elever, vi har med at gøre,“ forklarer Bo Hejlskov Jørgensen.

Hverdagen

Hverdagsstrategier:

- Struktur
- Ro
- Plads
- Kravtilpasning
- Forståelse for elevens opfattelse af verden
- Forståelse for elevens motiver, handlingers mening

Optrapning

Løsningsstrategier:

- Find årsagen og afværge
- Afled
- Beløn
- Giv valgmuligheder
- Påmind om regler
- Gentag beskeden
- Få ro på, tal roligt
- Undgå øjenkontakt og berøring

Hvis situationen optrappes og frustrationen nærmer sig det punkt, hvor barnet ikke kan nå længere, findes der ifølge Bo Hejlskov Jørgensen stadig løsningsstrategier. „Find årsagen og afværge. Det kan være noget ganske konkret. Afled, giv valgmuligheder og beløn. I konsekvenspædagogikken findes der ikke noget værre end et ulydigt barn, som får sin vilje. Det er jo belønning af negativ adfærd. Men det er det netop ikke her. Børn med funktionsnedsættelser tænker ikke så langt, for de har svært ved at forstå sammenhænge og finde årsag og virkning i hverdagen.“

Endelig skal den omsorgsgivende voksne påminde om regler, gentage beskeder, tale roligt og undgå øjenkontakt og berøring. „Det sidste er meget vigtigt, fordi barnet opfatter det som truende og grænseoverskridende,“ forklarer Bo Hejlskov Jørgensen. Hvis eksplosionen sker, og barnet er helt uden for række-

Eskalering

Rummestrategier:

- Sondér terræn
- Beskyt barnet
- Beskyt andre
- Nærhed uden ord
- Reager behersket
- Følg barnet i god afstand

Stabilisering

Opsamlingsstrategier:

- Holde om, hvis barnet ønsker det
- Nærhed
- Tryghed
- Sæt ord på...

Evaluering

Evalueringsstrategier:

- Evaluér selv
- Evaluér med andre voksne
- Evaluér med barnet
- Find meningen

Bo Hejlskov Jørgensen gjorde på seminaret op med konsekvenspædagogikken. Den hører ikke hjemme i arbejdet med børn med funktionsnedsættelser, der ofte har svært ved at se sammenhængen mellem årsag og virkning.

vidde, hedder det rummestrategier. Bo Hejlskov Jørgensen siger: „Her skal de andre beskyttes, men også barnet selv, som skal have nærhed uden ord. Reak-

Når situationen er overstået kan evalueringen begynde. Det skal den voksne gøre med sig selv, med andre voksne og med barnet. Der skal findes en mening bag barnets adfærd, og der skal være emotionel støtte til personalet efter konfliktruende situationer, understreger Bo Hejlskov Jørgensen.

”

Knap trefjerdedele af respondenterne mener, at en del af magtanvendelsen kunne undgås, hvis lærerne var bedre uddannede til at forebygge de kritiske situationer.

Rapport om magtanvendelse i folkeskolen

tionerne skal være beherskede, og barnet skal følges i god afstand. Når der er kommet ro på igen, skal situationen opsamles og stabiliseres ved at holde om barnet, hvis barnet ønsker det. Barnet skal have tryghed og hjælp til at sætte ord på det, der er sket.“

Forebygger magtmisbrug

Bo Hejlskov Jørgensen mener, at strategierne skaber mere arbejdsglæde, bedre arbejdsmiljø for personalet og nedsætter frustration og angst hos brugere og elever. „Det højner respekten for menneskers ret til selv- og medbestemmelse og værdighed og mindsker risikoen for, at behandlingen af mennesker med udviklingsforstyrrelser kolliderer med basale menneskerettigheder,“ slutter Bo Hejlskov Jørgensen.

”

Over en fjerdedel af alle skoleledere vurderer, at skolen ikke har de tilstrækkelige ressourcer til at give lærerne den nødvendige uddannelse, som kunne nedbringe behovet for brug af magt i skolen.

Rapport om magtanvendelse i folkeskolen

Vi skal være åbne om problemer og konflikter

„Vi følger barnets perspektiv så langt, vi kan, men hvis situationen går helt i hårdknude, kan det være nødvendigt at gribe fysisk ind,“ siger Lone Beyer, leder af Frejaskolen i København.

Lone Beyer har arbejdet med specialundervisning i 27 år, heraf de ti år med autistiske børn. Hun er absolut ikke tilhænger af konsekvenspædagogikken. Men med sin solide erfaring i bagagen, mener hun ikke, at magtanvendelse eller fastholdelse helt kan undgås i arbejdet med børn i specialskoler.

„Vi følger barnets perspektiv så langt, vi kan, men hvis situationen går helt i hårdknude, kan det være nødvendigt at gribe fysisk ind. Børnenes funk-

”

Vi har lavet konkrete aftaler med enkelte elever om, hvad de skal gøre, hvis de mærker, at der er et affektudbrud på vej.

Deltager på seminar om magtanvendelse

tionsvanskeligheder gør det svært for dem at forstå – og dermed indgå i – et socialt samspil, og det skal vi bl.a. også lære dem at blive bedre til,“ siger Lone Beyer.

Hun sammenligner det med at opdrage et barn på to år, som er totalt impulsstyret i dets udforskning af omverdenen. „Vi griber jo også konstant fysisk ind

over for børn i den fase. Ellers ville de komme til skade. Mange børn med funktionsvanskeligheder er mentalt som væsentligt yngre børn. De har svært ved at tage andres perspektiv, og derfor må vi i nogle situationer bremse dem, hvis det går for meget ud over andre,“ forklarer Lone Beyer.

Det sociale skal læres

Lone Beyer anser det for en grundlæggende menneskerettighed at opleve sig som en del af et fællesskab. Hun siger: „Det er skolens opgave at medvirke til at lære barnet at begå sig i et fællesskab. Man må som skole være i stand til at have såvel et kortsigtet som et langsigtet perspektiv, idet man både skal kunne tage barnets her-og-nu-perspektiv i forhold til en opstået situation, samtidig med at man holder fast i, at barnet skal øve sig i at være en del af et fællesskab. For eksempel i form af at kunne tage hensyn til andre, vente til det bliver ens tur, acceptere at andre også må bestemme og så videre. I det arbejde vil der uvægerligt opstå konflikter.“

I familien opstår også uenigheder og konflikter, som forældre er nødt til at gribe ind over for, men mens man i familien har mulighed for at koncentrere sig om barnets perspektiv, er man i skolen ansvarlig for en gruppe af børn i en klasse og dermed i højere grad nødt til at tage et bredere perspektiv. „Med vor viden om det enkelte barn kan mange konflikter undgås, men der opstår også situationer, som vi ikke kan forudse, og så kan fysisk indgriben være den eneste mulighed,“ siger Lone Beyer.

Lone Beyer mener, at det i realiteten kan være svært at undgå magtanvendelse i undervisningen, men der er mange måder at arbejde med at nedsætte og undgå magtanvendelse på.

Viden forebygger

På Frejaskolen, som er for normalt begavede børn med en diagnose inden for autismspektret, bliver medarbejderne fra begyndelsen rustet til både at forebygge og håndtere konflikter med børnene så hensigtsmæssigt som muligt. „Dels lærer de at fastholde børnene på den mest lempelige måde, og de bliver undervist i at være opmærksomme på de tegn, som kan være optakten til en konflikt,“ forklarer Lone Beyer.

Hvis konflikten er uundgåelig, forsøger man at opløde den på forskellig vis – fx ved at lave et scene-skift, hvor en anden voksen træder ind og erstatter den, som barnet startede konflikten med.

„Man kan også vælge at lukke konflikten ved at tage konflikten op senere, når barnet er faldet til ro. Det handler også om at tage hånd om lærernes arbejdsmiljø. Jeg kan se, at de føler sig mere trygge og fungerer bedre, når de er udrustet med den bedste faglige kompetence,“ siger Lone Beyer.

Åbenhed er et must

Åbenhed er et nøgleord i miljøet på Frejaskolen. Lone Beyer forklarer: „Det skal være legitimt at give udtryk for tvivl og usikkerhed, hvis man har en elev, som man ikke rigtig kan håndtere, frem for at vente

til det hele går op i en spids. Det mindsker risikoen for stress.“

En åben dialog med forældre lige fra start er også et led i forebyggelse af konflikter mellem skole og hjem. „Allerede inden barnet starter i skolen, holder vi et møde, hvor vi afstemmer forældrenes forventninger med vores. Vi præsenterer skolens værdigrundlag og pædagogiske holdninger. Det er ikke sikkert, at vi er enige, men det er vigtigt, at vi kender hinandens ståsted,“ fortæller Lone Beyer. Ved sådan et møde er der også mulighed for at få „staldtips“ om barnet fra forældrene. „Vi kan få meget viden om barnet, ved at forældrene fortæller os, hvordan de tackler forskellige situationer med barnet,“ siger Lone Beyer.

Forældrene bliver også informeret om skolens „kommandovej“, hvis et barn bliver fastholdt af en eller anden grund i løbet af en skoledag. Medarbejderen skal samme dag skriftligt gøre rede for forløbet over for ledelsen. Barnet får altid besked med hjem i sin kontaktbog, så forældrene ved, hvad der er sket. „Vi lægger vægt på, at både den voksnes og barnets perspektiv kommer med i disse redegørelser. Det kan jo lade sig gøre hos os, fordi vi har børn, som er i stand til at udtrykke sig,“ siger Lone Beyer.

Sikkerhedsgruppen på skolen ser en gang om måneden på alle indberetningerne om fastholdelse, både af hensyn til børnenes og personalets arbejds-

”

Åbenhed forebygger udbrændthed, for man bliver enormt ked af at blive sparket og slået.

Deltager på seminar om magtanvendelse

miljø. „Kan vi se et mønster i noget, må vi se på de muligheder, vi har for at løse det. Om der er tale om pædagogisk eller psykologisk rådgivning, eller vi kan ændre „kemien“ ved at rokere rundt på børn eller voksne i gruppen,“ fortæller Lone Beyer.

En respektfuld atmosfære

Frejaskolen benytter mediation i forlængelse af tilspidsede situationer. En tredjeperson sætter sig med den voksne og barnet og går den tilspidsede situation minutløst igennem. Formålet er, at såvel barn som voksen skal blive opmærksomme på, at deres perspektiver kan være forskellige. Og det handler hverken om at få ret eller blive underkendt. Det handler om, at begge parter oplever, at de bliver hørt og respekteret.

Antallet af magtanvendelser er faldet markant på Frejaskolen. En succes, som Lone Beyer bl.a. tilskri-

ver bedre forebyggelse. „Vi har opbygget nogle gode rutiner omkring børnenes dagligdag, og vi har skabt et fagligt klima, hvor den enkelte medarbejder tør være åben omkring problemer med et barn, inden det ender med magtanvendelse.“

Lone Beyer understreger, at det stadig sker, at børn på hendes skole i en periode kan have det så svært, at konfliktniveauet og dermed antallet af fastholdelser stiger. I de situationer bliver der holdt møde med forældrene, dels for at afklare om der er begivenheder i hjemmet, der kan forklare elevens situation, dels for at lægge en fælles strategi omkring barnet.

„Det er umuligt helt at undgå fastholdelser, men ved at være åbne omkring denne problematik sikrer vi alle parter en bedre og mere værdig dagligdag og dermed et bedre undervisnings- og arbejdsmiljø,“ slutter Lone Beyer.

Når adfærd fører til magtanvendelse

- Analysere adfærden (i hvilke situationer, med hvilke personer, hvad går forud...)
- Opstille hypoteser (hvilken funktion har adfærden)
- Handleplan (i samarbejde med forældre drøftes/aftales, hvad skal gøres anderledes, minimere krav/indtryk, andre voksne, hvordan forberedes barnet)

Overhead fra Lone Beyers oplæg på seminarerne om magtanvendelse

Lone Beyer medbragte på seminaret en overhead med Frejaskolens skema til indberetning om fastholdelse samt et såkaldt riv/krads-skema.

Frejaskolen

Indberetning om fastholdelse

Elevens navn og alder:

Dato og tidspunkt for indgrebet:

Indgrebets varighed:

Implicerede medarbejdere, stilling og navn:

Redegørelse om de særlige forhold, der begrundes indgrebet:

Beskrivelse af indgrebets formål:

Elevens tilstand i den tid indgrebet fandt sted:

Eventuelle vidners bemærkninger:

Hvorledes er forældrene informeret:

Institutionsleder/afdelingsleders bemærkninger:

Dato:

Underskrift:

RIV/KRADS-SKEMA

Vedr. trusler/vold mod ansatte på Frejaskolen

Riv/krads-skemaet
udfyldes af: _____

Elevens navn: _____

Klasse/gruppe: _____

Episoden fandt sted:

d. _____ kl. _____

Sted: _____

Beskrivelse af episoden:

Din funktion:

lærer

pædagog

vikar

andet _____

Episoden opstået pga:

elev – elevkonflikt

elev – lærerkonflikt

Evt. uddybning på bagsiden

trusler: _____

vold: marker skadestedet på tegningen

- bid
- riv/niv
- slag
- spark
- spyt
- andet

- skader på person:
- blå mærker
- sår
- andet

skade på inventar: _____

skade på personlige ejendele: _____

episoden afsluttet uden indgriben

eleven beroliget verbalt

eleven fastholdt

fik hjælp

episoden drøftet med en kollega

episoden anmeldt som arbejdsskade

evt. yderligere kommentarer anført på bagsiden

Loven giver ikke grønt lys for magtanvendelse

– Loven appellerer til brug af almindelig sund dømmekraft og er til gengæld forstående over for de svære dilemmaer. Der er ikke juridisk basis for særlige tvangsbeføjelser i folkeskolen og dermed heller ikke i den vidtgående specialundervisning, fastslår lic.jur. Jørn Vestergaard, docent ved Det Juridiske Fakultet, Københavns Universitet.

Lærere og pædagoger inden for vidtgående specialundervisning er til tider udsat for meget udadreagerende elever, som i tilspidsede situationer kan være svære at kontrollere ved andet end fysisk magtanvendelse. Loven giver dog ikke præcise definitioner på, hvornår der må anvendes magt, eller hvor meget.

„Det er heller ikke lovens opgave, for virkeligheden er jo mangfoldig, så det er kun de grundlæggende

”

Jeg savner nedskrevne regler om, hvad der sker med indberetningerne. Lægges de i personalemappen og i elevmappen? Bliver de sendt til forvaltningen?

Deltager på seminar om magtanvendelse

de principper, der hører hjemme i paragrafferne. Det ville være en misforståelse at tro, at problemerne kan løses med udstedelse af et endegyldigt og autoritativt regelsæt,“ siger Jørn Vestergaard. „Loven udstik-

ker nogle principper og fastlægger nogle rammer. Resten kan med fordel overlades til den sunde dømmekraft og en fornuftig procedure for opfølgning.“

I „Tape-sagen“ fra Fredericiaskolen blev to lærere tiltalt for vold efter at have pacificeret en stærkt urolig og skrigende elev med tape over munden; men de blev frikendt. Retten fastslog dog, at en sådan handling kunne være strafbar i en anden sammenhæng. Efter dommen har der været udbredt usikkerhed om retstilstanden. Jørn Vestergaard fremhæver, at dommen ikke er udtryk for, at der gælder et „særligt pædagogisk råderum“ for magtudøvelse i folkeskolen, heller ikke i specialundervisningen.

Samme magtbeføjelser som forældre

I skoletiden træder skolen som institution og den enkelte lærer i forældrenes sted og har dermed ret til at sørge for almindelig god husorden og ordentlig omgangstone. Altså må skolen og læreren i skolens dagligdag udøve samme form for fysisk magt, som forældre i sammenlignelige situationer kan tage i anvendelse. „Den, der har ansvaret for et barn i en given situation, kan anvende en vis fysisk magt, som ellers ville blive bedømt som fysisk tvang. Hvis noget principielt kan udledes af „Tape-dommen“, er det nærmest det – og kun det,“ siger Jørn Vestergaard.

Men spørgsmålet er lige så meget, hvor grænsen går, hvis situationen ligger ud over, hvad man almindeligvis kan gøre som forælder. „Det afgørende er, om der er grundlag for udøvelse af nødværge, nød-

ret, lovlig retshåndhævelse eller noget, der grænser tæt dertil. Og der skal ganske meget til, for at magt-anvendelse i et sådant tilfælde vil være lovlig,” understreger Jørn Vestergaard.

I vejledningen om god orden står der, at der er adgang til med magt at fjerne eleven fra klassen, hvis den pågældende har truet med eller anvendt fysisk eller psykisk vold. „Vi skal selvfølgelig ikke have en retstilstand, der lægger op til, at lærerne slås med uefterrettelige elever. Dels vil det være i strid med nutidens forestillinger om, hvad der er god pædagogisk praksis. Dels vil det nemt kunne misbruges.“

FAKTA

NØDVÆRGE

Straffelovens § 13: Handlinger foretagne i nødværge er straffri, for så vidt de har været nødvendige for at modstå eller afværge et påbegyndt eller overhængende uretmæssigt angreb og ikke åbenbart går ud over, hvad der under hensyn til angrebets farlighed, angriberens person og det angrebne retsgodes betydning er forsvarligt.

NØDRET

Straffelovens § 14: En handling, der ellers ville være strafbar, straffes ikke, når den var nødvendig til afværgelse af truende skade på person eller gods, og lovovertrædelsen måtte anses for at være af forholdsvis underordnet betydning.“

Passende beredskab

Efter omstændighederne kan det være nødvendigt at afbryde undervisningen, tilkalde skolens leder el-

ler anden assistance, eventuelt flytte resten af klassen til en anden lokalitet, eller hvad der nu rent praktisk kan tænkes af muligheder for at få klaret det akutte problem.

Jørn Vestergaard vil imidlertid overlade det til andre faggrupper, folk med praktisk erfaring på området og særligt sagkyndige at udvikle en god praksis, som kan tåle dagens lys og vinde almindelig anerkendelse. „Sådan noget hverken kan eller skal man lovgive om,“ siger han. „Under alle omstændigheder er det selvsagt vigtigt, at der er et passende beredskab med henblik på tilspidsede situationer, og det er vel også en selvfølge på skoler, hvor sådanne episoder jævnligt forekommer.“

I grelle tilfælde kan det være nødvendigt at tilkalde politiet. Hvis der ligefrem er begået mere eller mindre alvorlige strafbare forhold, eller situationen i øvrigt er ude af kontrol eller ekstrem, er det politiets opgave at træde til, og det er politiet, som har forudsætningerne for at gøre det.

Magtanvendelse som straf er forbudt

Kun politi, militær, fængsler, psykiatriske hospitaler og døgninstitutioner er tillagt særlige magtbeføjelser. Men enhver har de beføjelser til udøvelse af fysisk magt, som følger af reglerne om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, herunder en ret til at foretage private anholdelser.

Så magt kan i særlige tilfælde anvendes for at afværge, at en elev øver vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting, men kun hvis eleven har påbegyndt et overgreb, som det ikke er muligt at hindre eller standse på anden måde. Indgrebet må ikke have karakter af legemlig straf, for revselsesretten er afskaffet. „Folkeskoler, specialskoler og den almindelige socialforvaltning har ikke lov til at anvende særlige magtmidler, medmindre der foreligger nødværge. Heldigvis for det!“, fastslår Jørn Vestergaard.

„Loven udstikker nogle principper og fastlægger nogle rammer. Resten kan med fordel overlades til den sunde dømmekraft og en fornuftig procedure for opfølgning,“ sagde Jørn Vestergaard i sit oplæg om magtanvendelse og lovgivning.

Det kan godt være forvirrende, at diskussionen om magtanvendelse i folkeskolen på samme tid kommer til at dreje sig om praksis i folkeskolen generelt og om praksis i forbindelse med den vidtgående specialundervisning. Jørn Vestergaard mener dog, man i relation til reglerne må holde fast i, at spørgsmålet om magtanvendelse skal ses i lyset af de grundlæggende principper for folkeskolens virksomhed, og problemstillingen skal behandles for hele folkeskolen samlet. I håndteringen af problemskabende adfærd skal der selvfølgelig tages hensyn til, at der kan være tale om meget forskelligartede grupper af børn og unge, og at deres adfærd kan have forskellige betydninger og årsager.

Det er også vigtigt at være opmærksom på, at fysisk magtanvendelse ikke er den eneste form for handling, som kan udgøre et væsentligt indgreb i en elevs selvbestemmelse, personlige integritet eller udfoldelsesmuligheder.

Procedure for opfølgning

Der bør være en procedure for opfølgning, når der er foregået magtanvendelse. „Hvis tvangsanvendelse skal kunne kontrolleres, er det nødvendigt, at det nøje registreres, hvornår der udøves tvang, med hvilken

begrundelse, og at oplysning om denne registrering også kommer videre til anden myndighed som et led i en fast løbende rapportering“.

Derfor anbefaler Jørn Vestergaard, at der kommer centrale regler, som sikrer, at alle tilfælde af magtanvendelse i skolen bliver registreret og indberettet til den myndighed, der er ansvarlig for skolen. Det er i den sammenhæng vigtigt, at alt registreres: „Der vil altid være et gråzoneområde, hvor det beror på et skøn, om der i det konkrete tilfælde overhovedet har været tale om magtanvendelse. Derfor bør pligten til at registrere også gælde, når der er tvivl om, hvorvidt der i den givne situation har været tale om magtanvendelse. Det er bedre med en indberetning for meget end en for lidt.“

Man skal samtidig være opmærksom på, at regler om registrering kan opfattes af lærerne som et middel til bagefter at kunne kritisere dem. Jørn Vester-

”

Magt må aldrig anvendes på grund af afmagt, eller fordi det nu er sådan, vi plejer at håndtere en given situation.

Rapport om magtanvendelse i folkeskolen

gaard understreger, at det ikke er det, der er formålet med indberetningerne. „De situationer, hvor der vil være anledning til at overveje sanktioner over for den ansatte, vil følge de regler, der gælder for dette. Det er altid sådan, at man ikke har pligt til at inkriminere sig selv – og det betyder, at man ikke er forpligtet til at udtale sig om forhold, som kan være strafbare.“

Jørn Vestergaard ser ingen problemer i at formulere centrale regler, så der tages højde for dette hensyn og henviser til, at der allerede findes eksempler

på, at det er gjort, for eksempel i reglerne om brug af magt på døgninstitutioner for børn og unge.

Alt i alt er der grund til at præcisere de grundlæggende principper for behandlingen af elever i undervisningen og fastlægge generelle regler om procedure og registrering. Det er de redskaber, juraen kan bidrage med, og som kan give et sikrere grundlag for udviklingen af de pædagogiske metoder og teknikker til undervisning og håndtering af konfliktfyldte situationer.

1

„Nuværende formulering i bekendtgørelse nr. 27 af 12/10/1995 om foranstaltninger til fremme af god orden i folkeskolen:

§ 8. Legemlig straf må ikke anvendes.

Stk. 2. For at afværge, at elever over vold mod andre eller ødelægger eller beskadiger ting, kan der anvendes magt i nødvendigt omfang.

Stk. 3. En elev, over for hvem der anvendes magt af den i stk. 2 nævnte karakter, kan af læreren omgående udelukkes fra klassen, hvorefter skolelederen træffer beslutning om de nødvendige videre foranstaltninger.“

2

„Jørn Vestergaards forslag til ny formulering af bestemmelsen om ro og orden:

§ 000. Legemlig afstraffelse eller nedværdigende behandling er ikke tilladt. Elevens værdighed og personlige integritet skal respekteres.

Stk. 2. Hvis en elev vedholdende forstyrrer undervisningen under en lektion, kan den pågældende udelukkes fra klassen for resten af timen (»sættes uden for døren«). Nægtter den pågældende at følge lærerens anvisninger, og kan læreren ikke uden væsentlig ulempe for de øvrige elever bringe eleven til orden, underrettes skolens leder.

Stk. 3. I øvrigt gælder lovgivningens almindelige regler om nødværge, nødret og lovlig retshåndhævelse, jf. straffelovens §§ 13-14 og retsplejelovens § 755, stk. 2.“

Kallehaug-betænkningen

Jørn Vestergaard henviste i sit oplæg på seminaret flere gange til den såkaldte Kallehaug-betænkning. Her hedder det:

Principbetænkning nr. 1068/1986 om tvang i psykiatrien

„Hvis tvangsanvendelse skal kunne kontrolleres, er det nødvendigt, at det nøje registreres, hvornår der udøves tvang, med hvilken begrundelse, og at oplysning om denne registrering også kommer videre til anden myndighed som et led i en fast løbende rapportering. Selve rapporteringen kan danne grundlag for en vis generel kontrol og vil med selve sin eksistens ganske som journalisering af hvert enkelt tilfælde ikke kunne undgå at få en vis præventiv karakter. Personalet vil ved at skulle redegøre skriftligt for, hvad der er foregået ved tilførsel til en protokol, der føres over al tvangsanvendelse på afdelingen, få selvindsigt og gennemgængelighed af de episoder, der har udløst tvang, så at sige efterfølgende blive konfronteret med egne beslutninger og begrundelser for disse, hvilket ikke kan undgå at påvirke fremtidig adfærd i tilsvarende situationer. Journaltilførsel af tvang giver også andre dele af personalet, herunder navnlig afdelingens overlæge og sygeplejeledelsen, naturlig anledning til at reagere på eventuelt mindre vellykkede forløb.“

Dette hæfte indeholder artikler, der er blevet til på baggrund af konferencen Magtanvendelse i folkeskolen arrangeret i foråret 2005 af Center for Ligebehandling af Handicappede og Børnerådet i samarbejde med Undervisningsministeriet. Hæftet skal ikke ses som en afrapportering fra konferencen, men som et inspirationshæfte med idéer til det videre arbejde med at mindske magt i undervisningen på landets skoler.